

Avsättning av tranåkrar

– hur påverkar det fåglarnas beteende?

FAKTABLAD FRÅN VILTSCADECENTER 2009-3

FOTO: MIKAEL HAKE©

Arbetet med att förebygga skador på gröda orsakade av tranor i jordbruksområden har tidigare mest koncentrerats på att försöka skrämman bort fåglarna från skadefärliga fält. Effekten har oftast blivit att skadorna inte har minskat utan bara spridits ut över ett större område. En nödvändig komplettering till skrämsearbetet är att avsätta områden där fåglarna får vara i fred och dit de kan flyga när de blir skrämmda.

Viltskadecenter redovisar här vilken effekt avsättningen av en tranåker vid Kvismaren i Örebro län hade på fåglarnas beteende och diskuterar för- och nackdelar med att använda metoden för att förebygga skador.

Fler sommartranor

Under de senaste åren har det maximala antalet tranor som vistats i Kvismareområdet, strax sydost om Örebro, under sommaren ökat från ca 300 till nästan 2 000. Det ökande antalet tranor har ställt allt högre krav på åtgärder ska vidtas för att förebygga de skador fåglarna orsakar på gröda som odlas i området.

Före 2004 hade man koncentrerat sig på att med hjälp av diverse skrämseanordningar "schasa" bort tranorna från fält där man odlar känslig gröda. Detta arbete var i och för sig framgångsrikt på en lokal nivå, men problemet var att fåglarna inte hade någonstans att ta vägen när de skrämmts. Detta medförde att tranorna bara skrämdes runt i området och att skadorna spreds ut över en större yta. För att gå vidare i det skadeförebyggande arbetet provade man därför en kompletterande metod under säsongen 2004.

Potatishuliganer

Under sommaren 2004 gav sig de unga tranor som översomrar vid Kvismaren på potatisodlingar i stor utsträckning. Situationen blev så allvarlig att länsstyrelsen, i samarbete med en brukare i området, påbörjade en akut inmatning av tranorna på en ca 10 hektar stor träda (figur 1-2). Från och med 1 juli spreds korn ut på trädan ett par gånger i veckan för att attrahera tranorna, samtidigt som skrämseanordningar sattes ut på de potatisfält som hade drabbats.

Märkta tranor

Tre av de 22 unga tranor från Västmanland, som Viltskadecenter hade försett med radiosändare under åren 2002-2003, var närvarande i Kvismareområdet under några veckor såväl innan som efter det att matningen påbörjades. Det rörde sig om en två-

årig och två ettåriga tranor som alla hade tidigare erfarenhet av att vistas vid Kvismaren. De båda ettåriga tranorna hade varit i området en längre period under hösten 2003 tillsammans med sina föräldrar och den tvååriga tranan hade varit där såväl med sina föräldrar under hösten 2002 som ensam under en längre period 2003. Genom radiopejling hade vi möjlighet att följa dessa tre tranors rörelser i området och se hur deras beteende förändrades under "experimentets" gång.

Gillade läget

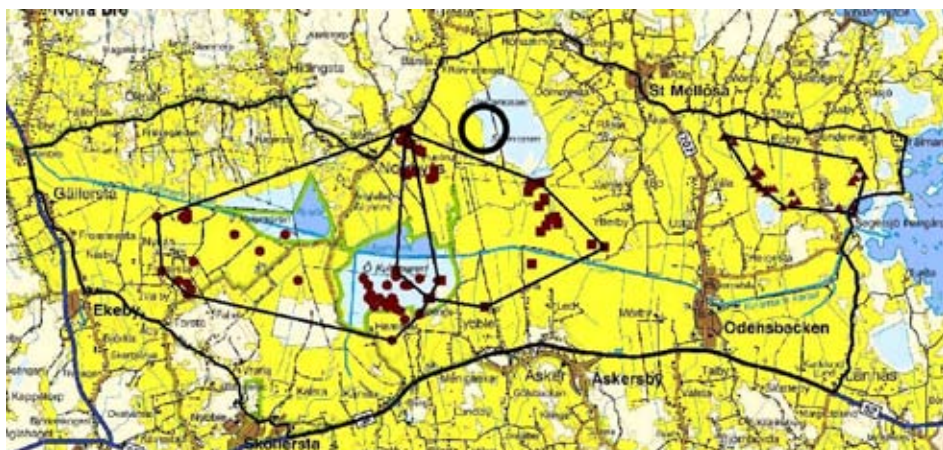
Inmatningen hade en klar effekt på samtliga tre tranors rörelsemönster och födosök. De två fåglar som tidigare hade hållit till ganska nära utfodningsplatsen (figur 1), förstod direkt att det nu fanns mat på den aktuella trädan. Däremot tog det två veckor innan den tredje fågeln, som innan matningen hade hållit till långt borta i öster (figur 1), fick nys om den nya tranåkern.

Fåglarna ändrade alltså sitt rörelsemönster (figur 2) så fort de förstod att det fanns ett bra ställe där de fick mat och kunde vara ostörda. De tillbringade en stor del av sin tid på tranåkern ända tills matningen avslutades. Vad beträffar skador på gröda i området, så hade tranåkern, i kombination med skrämselein, önskad effekt. Fåglarna höll sig borta från potatisfälten, vilket i princip innebar att inga skador rapporterades.

Satte av igen

Eftersom avsättningen av tranåkern 2004 hade önskad effekt, bestämde sig Länsstyrelsen för att samma fält skulle användas som tillflyktsort för tranorna även 2005. Ett nytt avtal tecknades med brukaren om att matning skulle ske under den tid då potatisen är speciellt känslig. Utfodringen påbörjades 2 maj och avslutades 15 augusti. Till en början spreds 800 kg korn ut på fältet två gånger i veckan.

När matningen påbörjades var antalet tranor ca 500, men antalet ökade sedan under sommaren upp till ca 1 000 när matningen avslutades (figur 3). Efter ungefär halva matningsperioden ökades därför mängden korn som spreds ut på tranåkern till

Figur 1. Hemområden vid Kvismaren för tre ungranor med radiosändare innan matningen på trädan (svarta cirkeln) påbörjades 1 juli 2004.

Figur 2. Hemområden vid Kvismaren för tre ungranor med radiosändare efter att matningen på trädan (svarta cirkeln) påbörjades 1 juli 2004.

att omfatta ett ton som spreds ut på tranåkern tre gånger i veckan.

Trivdes på trädan

Under 2005 valde Viltskadecenter att kontrollera hur stor andel av det totala antalet tranor i Kvismareområdet som attraherades av tranåkern. Därför räknades antalet fåglar som befann sig i hela området 1-2 gånger i veckan under hela säsongen. Resultatet var slående. Så gott som omedelbart efter det att matningen påbörjades 2 maj tills den avslutades 15 augusti lockade tranåkern 75–100% av alla tranor som befann sig vid Kvismaren (figur 4).

Vad man i övrigt kan konstatera är att bara obetydliga skador på potatis och andra grödor rapporterades under matningsperioden. Liksom under 2004 hade alltså tranåkern i kombination med skrämselein önskad effekt – tranorna fick ett tillflyktsområde där de höll sig utan att göra skada på den gröda som odlades i området.

Positiva effekter

Avsättningen av tranåkern hade alltså den önskade effekten på fåglarnas beteende. Frågan är om den var effektiv även ur ekonomisk synvinkel? För att man ska kunna göra en sådan beräkning måste man ställa kostnaderna för avsättningen och utfodringen i relation till de ersättningskostnader man sparade in. Detta är mycket svårt att göra eftersom man inte vet hur stora ersättningskostnaderna hade blivit om tranåkern inte hade funnits. Eftersom en del brukare inte rapporterar skadorna till länsstyrelsen är det dessutom omöjligt att beräkna hur stora "dolda" skador man kom undan genom avsättningen av tranåkern.

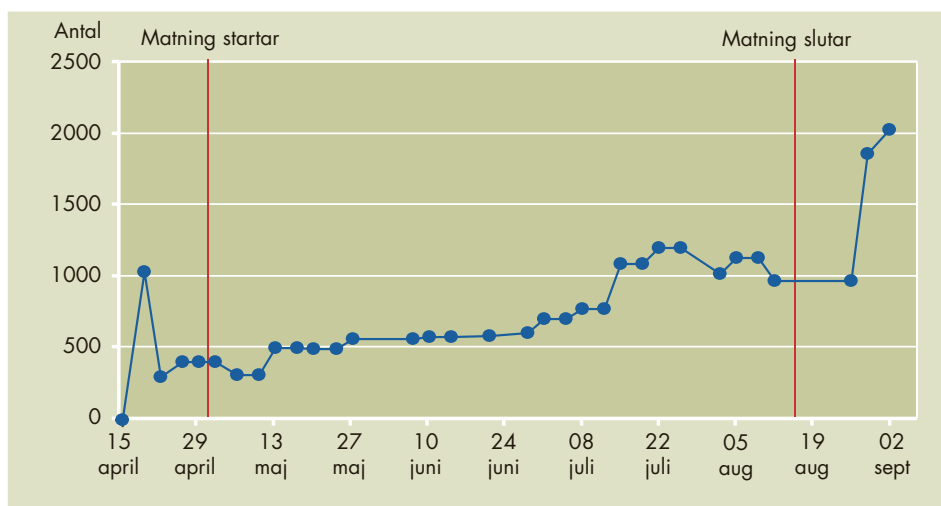
Det finns emellertid andra fördelar med att avsätta tranåkrar som inte kan mätas i pengar. Minskade angrepp på fälten gör att brukarna blir mindre stressade eftersom de inte ständigt behöver övervaka sina odlingar. Dessutom känns det mer meningsfullt för brukarna att odla för sig själva och

inte för fåglarna. Därigenom minskar också konflikterna mellan fåglar och brukare och samhället i övrigt, något som är positivt för alla inblandade. Det torde alltså i många hänseenden vara bättre att betala för en tranåker än att ersätta kostnader för skador på gröda. Dessutom har vi ett regelverk att följa som säger att skador på gröda orsakade av fredat vilt i första hand ska förebyggas.

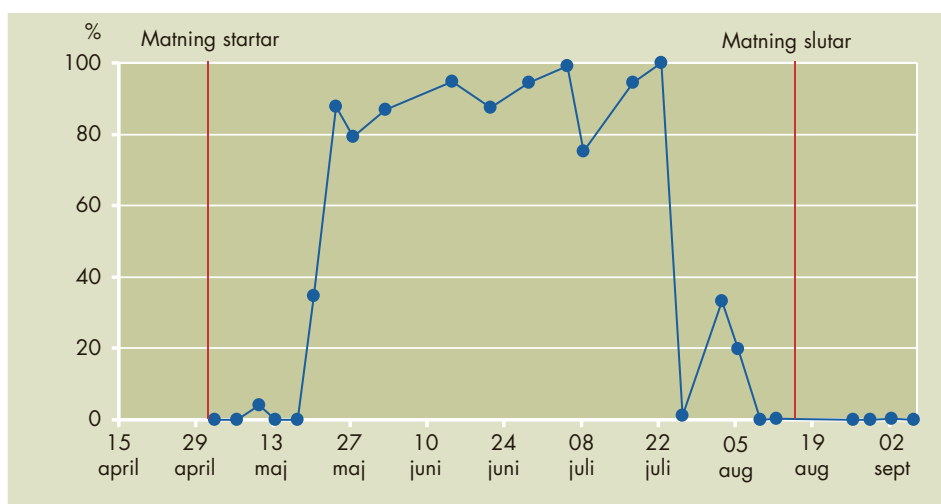
Negativa effekter?

Finns det då inget negativt med att avsätta tranåkrar? Många brukare oroar sig för att antalet tranor ska öka såväl lokalt som nationellt om man avsätter platser där man odlar för fåglarna eller utfodrar dem. Nationellt sett är detta inget problem, eftersom det inte är födan som begränsar hur många tranor det kommer att bli i landet. Den begränsande faktorn här är antalet häckplatser. När det gäller lokala effekter så är det något som vi måste skaffa oss mer information om. Huruvida det rekordhöga antalet sommartranor som noterats vid Kvismaren under de senaste åren är en effekt av matningen får framtida studier utvisa. Det troliga är dock att antalet fåglar i området kommer att öka upp till en viss gräns oavsett om man matar tranorna eller inte, men att matningen möjligtvis kan skynda på processen en aning. Det som begränsar hur många tranor det blir lokalt är inte tillgången på föda utan tillgången på lämpliga övernattningsplatser. Tranan står ju alltid i grunt vatten och sover för att skydda sig mot rovdjur, framför allt räv.

Ett annat problem som kan uppstå vid tranåkrar är att det kan bli skador på gröda som odlas på intilliggande fält. Detta kan man dock försöka komma tillrätta med på olika sätt. Man kan till exempel sätta upp ”tysta” skrämselelångor, som bygger på synintryck istället för ljudeffekter, på de fält man vill skydda. Fåglarna skräms då från angränsande fält men får vara ostörda på tranåkern. Eftersom tranorna oftast inte flyger, utan går in i fält där de gör skada, kan man även hålla dem på tranåkern på andra sätt, till exempel genom avspärningar mot angränsande fält. Lämpliga metoder för detta kan vara att sätta upp

Figur 3. Antal tranor som uppehöll sig i hela Kvismareområdet under tiden som tranorna matades vid Husön 2 maj – 15 augusti 2005.

Figur 4. Andelen tranor i Kvismareområdet som vistades på tranåkern vid Husön under tiden som tranorna matades 2 maj – 15 augusti 2005.

Bild 2. I Huladalen i nordligaste Israel vet tranorna sedan många år tillbaka var någonstans de får mat och kan vara ostörda. De flyttar sig endast motvilligt när traktorn sprider ut majs och korn till dem på tranåkern.

Bild 3. Under perioden 2 maj – 15 augusti 2005 samlades så gott som samtliga tranor som höll till i Kvismareområdet på den ca 10 hektar stora träda där de matades med korn.

ett enklare stängsel eller fladdrande plastband på tråkäppar. Om man har möjlighet kan man dessutom försöka se till att känsliga grödor inte odlas på fält som gränsar till tranåkern.

Viltskadecenter rekommenderar

Sammanfattningsvis kan man konstatera att avsättning av tranåkrar är en bra och nödvändig metod för att förebygga transkador på gröda. Metoden måste dock kombineras med andra förebyggande åtgärder för att vara effektiv. Med nuvarande kunskaper om tranornas beteende och skadornas typ tycker Viltskadecenter att följande tillvägagångssätt kan vara lämpligt som en arbetsmodell för att förebygga skador på gröda:

1. Upprätta en arbetsgrupp med repre-

sentanter för de parter som på något sätt är inblandade i konflikten. Arbetsgruppen ska vidmakthålla en dialog och arbeta fram en kompromisslösning som alla kan acceptera.

2. Samla in kunskaper om fåglarnas beteende och skadornas utseende under olika delar av säsongen.

3. Avsätt områden på platser där fåglarna tycker om att gå och där de kan vara ostörda. Teckna långsiktiga avtal med intresserade brukare och ge dem generös ekonomisk ersättning för att odla gröda som fåglarna kan äta. Mata in fåglarna vid behov.

4. Anställ en eller flera personer som har i uppdrag att under en viss tidsperiod skrämna tranorna från känsliga fält. Dessa personer måste kunna

rycka ut med kort varsel när brukarna har problem.

5. Om möjligt, gör anpassningar i odlingsstrategin för undvika ytterligare skador.

På några platser i landet har man under de senaste åren närmast sig ett upplägg i det förebyggande arbetet där samtliga dessa komponenter ingår. Viltskadecenter följer detta med stort intresse och kommer fortlöpande att övervaka utvärderingar av de åtgärder som vidtas. Det är viktigt att fortsätta att utveckla och förfinna de olika delar som ingår i det förebyggande arbetet. När det gäller avsättning av tranåkrar behöver vi till exempel mer kunskaper om hur stora fält som ska avsättas och hur man ska göra för att mer effektivt undvika skador på omgivande gröda.

ISBN 978-91-86331-05-4

**VILTSCADE
CENTER**

**Grimsö Forskningsstation
730 91 Riddarhyttan**

**Telefon: 0581-920 70
www.viltskadecenter.se
viltskadecenter@ekol.slu.se**

Viltskadecenter är ett serviceorgan för myndigheter, organisationer, enskilda näringsidkare och allmänheten. Centret arbetar på uppdrag av Naturvårdsverket och tillhör Sveriges Lantbruksuniversitet. Viltskadecenter bistår bland annat med information om förebyggande åtgärder för att förhindra skador från fredat vilt.